

DAWID MAKOWSKI

Pontificio Ateneo Sant'Anselmo, Rzym

ORCID: 0009-0003-6007-0393

Formularze Mszy świętych na Rok Jubileuszowy – teologia modlitw

Forms of Mass for the Jubilee Year – Theology of Prayers

Abstract

The presented article presents the theology of the prayers of the new Mass formularies intended for use in the Jubilee Year. They are a special kind of oration, pointing to the importance of the Holy Year in the life of the Church, which is quite strongly based on the importance of the Christian understanding of hope. This article aims to highlight the multifaceted nature of the new Mass forms, while emphasizing their connection to the theme of the Jubilee. Therefore, the text is divided into three parts, treating the three new forms in turn. This allows one to perceive the theological thought contained in these orations, and thus to celebrate the liturgy more consciously. This is because it is the center of the Church's faith.

Keywords: Jubilee Year, Hope, Liturgy, Mass Forms, Pope Francis.

Abstrakt

Prezentowany artykuł przedstawia teologię modlitw nowych formularzy mszalnych, przeznaczonych do stosowania w Roku Jubileuszowym. Są to szczególnego rodzaju oracje, wskazujące na znaczenie roku świętego w życiu Kościoła, który dość mocno pochyla się nad znaczeniem chrześcijańskiego rozumienia nadziei. Niniejszy artykuł ma za cel podkreślić wieloaspektowość nowych formularzy mszalnych, podkreślając przy tym ich związek z tematem jubileuszu. W ten sposób podzielono tekst na trzy części, traktujące kolejno

o trzech nowych formularzach. Dzięki temu możliwe jest dostrzeżenie myśli teologicznej, zawartej w tych oracjach, a co za tym idzie – bardziej świadomego celebrowania liturgii. Ona to bowiem stanowi ośrodek wiary Kościoła.

Słowa kluczowe: Rok Jubileuszowy, nadzieja, liturgia, formularze mszalne, papież Franciszek.

Wstęp

9 maja 2024 r. papież Franciszek wydał bullę *Spes non confundit*, na mocy której ogłosił Jubileusz Zwyczajny Roku Pańskiego 2025¹. Pod tym pojęciem rozumie się szczególnie rok pokuty i pojednania, a także następującej po tym radości z możliwości otrzymania poszczególnych łask, związanych z przeżywaniem jubileuszu². Istotną rolę odgrywa tu dar odpustu, możliwego do uzyskania po uprzedniej spowiedzi sakramentalnej, przyjęciu Komunii św., nawiedzeniu wyznaczonego kościoła i modlitwie w intencji papieża³. Tematem Roku Jubileuszowego 2025 staje się nadzieja, która nie zawodzi (por. Rz 5,5). To właśnie o niej mówią nowe formularze mszalne, których wydanie zapowiedziano równocześnie z wydaniem wspomnianej bulii⁴.

Tematem centralnym Roku Jubileuszowego staje się nadzieja, czyli jedna z cnot teologalnych, istniejąca w tej grupie obok miłości i wiary (por. 1 Kor 13,13), będąca szczególnie darem Ducha Świętego⁵. Wspomniana cnota dotyczy pragnienia dojścia do życia wiecznego poprzez pokładanie ufności w Bogu, który udziela człowiekowi łaski⁶. Jest ona także nierozzerwalnie złączona z eschatologią, tak iż dzięki niej człowiek dojrzałe wierzy w nadejście paruzji, która nie jawi mu się jako moment zagłady, ale – jak podkreśla Ewangelia – chwila, w której jego głowa ma być podniesiona (por. Łk 21,28)⁷. Nic więc dziwnego, że papież Franciszek

¹ Zob. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”. *Bulla indictionis Iubilaei Ordinarii Anni MMXXV*. Roma.

² Zob. Ryszard Skrzyniarz. 2001. „Jubileusze w Kościele Katolickim (1300–2000)”. *Roczniki Teologiczne* 48 (4): 326.

³ Zob. Marian Pastuszko. 1999. „Odpusty (kanony 992–997)”. *Prawo Kanoniczne* 42 (3–4): 184.

⁴ Papież Franciszek w swojej bulli podkreślił, że zostaną przygotowane obrzędy przeznaczone do sprawowania liturgii w Roku Jubileuszowym. Zob. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 6.

⁵ Zob. KDK, 93.

⁶ Zob. KKK, 1817–1821.

⁷ Zob. Janusz Nawrot. 2003. „Cnoty kardynalne i teologalne w Listach Powszechnych”. *Poznańskie Studia Teologiczne* 15: 80.

podkreślił w swoim dokumencie związek pomiędzy wiarą a nadzieją, wyrażający się właśnie w aspekcie życia wiecznego: wiara w żywot po śmierci wymaga posiadania nadziei na szczęście w wieczności⁸. W ten sposób dostrzega się, że cnota nadziei dotyczy transcendencji, wychodząc naprzeciw oczekiwaniu przebywania z Bogiem w wieczności – ostatecznego celu człowieka⁹.

Tę myśl dostrzega się w nowo wydanych obrzędach liturgicznych, w których znajdują się nowe teksty, umieszczone w trzech formularzach: A, B i C¹⁰. Sprawowanie Mszy św. z tychże tekstów będzie możliwe w każdy dzień poza: uroczystościami, niedzielami, świętami, Wielkim Tygodniem i Triduum Paschalnym, oktawą Wielkiej Nocy i Narodzenia Pańskiego, dniami Adwentu od 17 do 24 grudnia, Wspomnieniem wszystkich wiernych zmarłych i Środą Popielcową¹¹. Oznacza to, że w większości dni powszednich roku liturgicznego kapłan będzie miał możliwość sprawowania Mszy św. z formularza roku jubileuszowego, a co za tym idzie – wierni prawdopodobnie wiele razy usłyszą nowe teksty. Dlatego celem niniejszego artykułu będzie omówienie tychże formularzy pod kątem teologicznym. W podzielonym na trzy części tekście, spośród których każda będzie poświęcona jednemu formularzowi, zostanie ukazane zarówno pochodzenie tych modlitw, jak również ich wydźwięk teologiczny w odniesieniu do tematu Roku Jubileuszowego. Pozwoli to dostrzec euchologie nowych modlitw, a zarazem ich związek z wiarą Kościoła, którą celebrować się w liturgii¹².

1. Formularz A

Pierwszy formularz mszalny, oznaczony literą „A”, przedstawia Chrystusa jako jedyną nadzieję człowieka, ku któremu zmierza cały Kościół i do którego się jed-

⁸ Zob. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 19. Jaka jest więc różnica pomiędzy wiarą a nadzieją? Odwołując się do św. Augustyna († 430), różnica tkwi w tym, iż wiara dotyczy zarówno rzeczy dobrych, jak i złych: przeszłych, teraźniejszych i przyszłych. Nadzieja dotyczy zaś jedynie rzeczy dobrych, które mogą się zadziać w przyszłości. Zob. Augustinus. 1845. *Enchiridion*. W *Patrologia Latina*. Vol. 40. Wyd. Jacques Paul Migne, 234–235. Paris: Apus Garnier Fratres Editores.

⁹ Zob. Jacek Bramorski. 2008. „Cnoty teologiczne w życiu moralnym chrześcijanina”. *Studia Gdańskie* 23: 51.

¹⁰ Zob. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*. Watykan, 10–20.

¹¹ Zob. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 10.

¹² Szerzej na temat związku modlitwy z wiarą Kościoła na przykładzie odnowienia wielkopiątkowej modlitwy powszechnej – zob. Dawid Makowski. 2024. „*Lex orandi – lex credendi* in the Roman Liturgy: Using the Example of the 1965 Renewal of the Good Friday Universal Prayer”. *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 44 (1): 59–74.

nocześnie ucieka, prosząc o potrzebne łaski, za przyczyną których może on zdążyć do Królestwa Niebieskiego¹³. W jego skład wchodzi dwie antyfony: na wejście (z Ps 27 [26],14) i na Komunię (z Łk 4,18.19). Formularz posiada również własną prefację, wskazującą na Chrystusa jako na jedyną nadzieję człowieka, przedstawiając przy tym misterium paschalne jako źródło jedności między dziećmi Boga, celebrującymi największą tajemnicę wiary przy Bożym ołtarzu¹⁴. Trzy modlitwy zmienne: kolekta, modlitwa nad darami i modlitwa po Komunii wskazują natomiast na związek między nadzieją a łaską¹⁵. Modlitwa nad ludem jest już natomiast tekstem występującym w obecnym mszale, gdyż stanowi ona błogosławieństwo Aaronowe, będące jednym z kilku wariantów uroczystego błogosławieństwa na okres zwykły (por. Lb 6,24-26)¹⁶.

Kolekta tego formularza jest nowa i brzmi następująco: „Wszechmogący, wieczny Boże, gorące pragnienie ludzkiego serca, wejrzyj łaskawie na swój lud pielgrzymujący w tym roku łaski, aby zjednoczony z Chrystusem, skałą zbawienia, mógł dojść z radością do pełni nadziei w królestwie niebieskim”¹⁷. Należy tu zauważyć przede wszystkim rozbudowaną apostrofę, w której wskazuje się na to, iż każdy człowiek pragnie poznać Boga¹⁸. Naturalnym dążeniem każdego bytu ludzkiego jest podążanie w stronę prawdy, którą chce poznać¹⁹. Ma ku temu pomóc rok łaski, w którym człowiek może poznać, że zbawienie jest jedynie w Tym, który objawił Boga Ojca i o Nim pouczył (por. Dz 4,12)²⁰. Wychodzi to na przeciw znaczeniu jubileuszu, który ma swoje znaczenie nie tylko wewnątrz

¹³ Zob. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 14–16.

¹⁴ Zob. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 15.

¹⁵ Zob. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 15–16.

¹⁶ Zob. 2008. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum Ioannis Pauli pp. II cura recognitum*. Editio typica tertia (reimpressio emendata). Roma, 610.

¹⁷ *Omnípotens sempitérne Deus, fervens humáni cordis desidérium, respice benígnus pópulum tuum per hoc grátiae tempus peregrínantem, ut, Christo refúgio salútis suae coniúctus, ad beatæ spei finem feliciter adveníre possit*. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 11.

¹⁸ Szerzej na ten temat – zob. Sławomir Zalewski. 2004. „Spełnienie ludzkich pragnień według *Enarrationes in Psalmos* świętego Augustyna”. *Roczniki Teologiczne* 51 (5): 77–95.

¹⁹ Zob. Zofia J. Zdybicka. 1999. „Antropologiczny kontekst problematyki Boga w «Fides et ratio»”. *Człowiek w Kulturze* 12: 194.

²⁰ Szerzej na ten temat – zob. Beda Venerabilis. 1850. *Expositio super Acta Apostolorum*. W *Patrologia Latina*. Vol. 92. Wyd. Jacques Paul Migne, 92, 953. Paris: Apus Garnier Fratres Editores.

Kościoła – jako ogólnej struktury społecznej, ale wydarza się także indywidualnie w każdym człowieku, który winien w tym roku szczególnie mocno zbliżyć się do Boga²¹. W przypadku tego roku świętego chodzi o większe przyłgnięcie do nadziei, której nie wolno zatracić, bo to właśnie ona jest schronieniem w Bogu²². Dlatego też kolekta wskazuje na Syna Bożego jako na skałę zbawienia (por. Ps 95,1), gdyż kto do Niego przyłgnie, ten zmierza bezpiecznie do Królestwa Niebieskiego²³. Z tego względu mówi się tu o ludzie pielgrzymującym, zmierzającym ku swemu miejscu w wieczności²⁴.

Modlitwa nad darami pochodzi z formularza wtorku w oktawie Wielkiej Nocy²⁵. Jej źródła sięgają natomiast czasów Sakramentarza Gelazjańskiego²⁶. Księga ta powstała w VI w. (jej kompilacja nastąpiła natomiast dwa wieki później) i stanowiła jedno z istotniejszych źródeł, z którego czerpano podczas posoborowej reformy liturgicznej²⁷. Miejszem, w którym ta modlitwa pojawiała się we wspomnianym sakramentarzu, był zbiór modlitw przeznaczonych do odmawiania podczas oktawy Paschy Pańskiej²⁸. Ma ona dzisiaj następujące brzmienie: „Panie, nasz Boże, przyjmij łaskawie dary swoich wiernych i spraw, aby pod Twoją opieką zachowali otrzymaną łaskę i doszli do radości wiecznej”²⁹. Na pierwszy plan wysnuwa się tutaj oczywiście aspekt przyjęcia darów, ale poza nim wzmiankuje się o łasce, jaką otrzymali wierni, którą można utożsamić z nadzieją. Jest to tu o tyle zasadne, o ile papież Franciszek wzmiankuje o tym, że światło nadziei pochodzi od Ducha Świętego, który sprawia, nie gaśnie ono w obliczu trudów, ale

²¹ Zob. Stanisław Hałas. 1998. „Biblijno-teologiczny sens jubileuszu w Kościele”. Sympozjum 1 (2): 12.

²² Zob. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 25.

²³ Zob. Józef Myśków. 1979. „Teksty prymacjalne w interpretacji współczesnych teologów prawosławnych”. *Collectanea Theologica* 49 (3): 24.

²⁴ Zob. Piotr Tomasik. 2023. „Kościół jako lud Boży. Znaczenie obrazu i konieczne zastrzeżenia”. *Studia Katechetyczne* 19: 62.

²⁵ Zob. 2008. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum Ioannis Pauli pp. II cura recognitum*, 381.

²⁶ Zob. Cuthbert Johnson. 1996. *The sources of the Roman Missal (1975)*. Roma: Notitiae, 66.

²⁷ Szerzej na temat tej książki – zob. Jan J. Janicki. 1997–1998. „Sakramentarz Gelazjański (*Reginensis Latinus* 316) – zarys roli i znaczenia najstarszego Mszału Kościoła”. *Folia Historica Cracoviensia* 4–5: 139–151.

²⁸ Zob. 1981. *Liber Sacramentorum Romanæ Ecclesiæ Ordinis Anni Circuli (Cod. Vat. Reg. Lat. 316/Paris Bibl. Nat. 7193, 41/56)*. Wyd. Leo C. Mohlberg, nr 501. Roma: Casa Editrice Herder.

²⁹ *Oblationes familie tue, quæsumus, Dômine, sùscipe miserátus, ut, sub tue protectionis auxilio, et colláta on perdat, et ad ætérna dona pervéniat*. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 11.

wzmacnia człowieka ku temu, aby jego życie chrześcijańskie było dobre i prowadziło go do zbawienia³⁰.

Prefacja, podobnie jak kolekta, jest nowa. Słowa jej embolizmu są następujące: „W tym czasie łaski gromadzisz w jedną rodzinę swoje dzieci, aby oświecone Słowem życia, z radością sprawowały misterium śmierci i zmartwychwstania Twojego Syna. On, który jest od zawsze przyzywanym i oczekiwanym zbawieniem, pociąga wszystkich do swojego ołtarza, leczy rany ciała i duszy oraz daje radość uciśnionym. Dzięki tym znakom Twojej dobroci, z żywą wiarą rodzimy się na nowo do pewniejszej nadziei i z czynną miłością ofiarujemy siebie braciom, oczekując na powtórne przyjście Zbawiciela”³¹. W pierwszej części tej modlitwy po raz kolejny ukazane jest pierwszorzędne działanie Boga, który jednoczy ludzi między sobą, wskazując, iż mistyczne ciało Chrystusa jest zgromadzeniem dzieci Bożych (por. 1 J 3,1). Nie chodzi tu jedynie o jakąś szczególną nazwę, ale o istotną – z punktu widzenia wiary – relację, zachodzącą między Bogiem a człowiekiem³². Wskazuje się przy tym na oświecenie, co jest niewątpliwie ważnym elementem, wskazującym na cechę tych, którzy zostali przez Boga uznani za dzieci Najwyższego³³. Słowo życia, Bóg wcielony, jest Tym, który oświeca człowieka, aby ten mógł kroczyć drogą zbawienia³⁴. Ośrodkiem tej drogi jest sprawowanie pamiątki śmierci i zmartwychwstania Pańskiego (por. 1 Kor 11,26-30). Nie jest to jedynie zwykłe wspomnienie faktu historycznego, ale raczej anamnetyczne przeżywanie wielkiego misterium, stanowiącego ośrodek wiary Kościoła³⁵. Wyraża to przede wszystkim fragment wskazujący na przyciąganie wiernych do ołtarza, obecny w drugiej

³⁰ Zob. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 3.

³¹ *Hoc tēpore grātiae, filios tuos in unam familiam cōngregas, ut, vitæ Verbo illustrāti, mystérium Filii tui crucifixi et resurgētis summo gāudio cēlebrent. Ipse, salus semper implorāta sempērque expectāta, omnes ad mensam suam vocat, cōrporis ac spīritus vūlnera sanat, contristātis lētitiā donat. Propter hāc ōmnia benevolētiāe tuāe signa, viva fide ad certiorē spem renāscimur et nosmetipsos frātribus offērimus effīcāci dilectiōne, Dōminum, donec vēniat, praeolāntes.* Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 11.

³² Zob. Tomasz M. Dąbek. 2000. „Boże synostwo a ludzkie braterstwo. Teologia wezwania *Ojciec nasz*”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 53 (4–5): 189–190.

³³ Szerzej na temat biblijnego ujęcia zagadnienia światła – zob. Antoni Tronina. 1980. „Symbolika światła w Nowym Testamencie”. *Częstochowskie Studia Teologiczne* 8: 129–134.

³⁴ Zob. Absalon Sprinckirsbacensis. 1855. *Sermones*. W *Patrologia Latina*. Vol. 211. Wyd. Jacques Paul Migne, 1052. Paris: Apus Garnier Fratres Editores.

³⁵ Zob. Henryk Witczyk. 2018. „Wieczerza Pańska – «pamiątka» Chrystusowej męki, śmierci i zmartwychwstania jako ekspiacyjnej ofiary «za wielu» i ofiary Nowego Przymierza (1 Kor 11,23-27; Łk 22,19-20)”. *The Biblical Annals* 8 (4): 562–563.

części embolizmu³⁶. Natomiast jej początek nawiązuje tu do słów drugiej prefacji adwentowej, gdzie wzmiankuje się o tym, że Chrystusa „przepowiadali wszyscy Prorocy, Dziewica Matka oczekiwała z wielką miłością”, a Jan Chrzciciel oprócz przepowiadania, również ogłosił Jego obecność między ludźmi³⁷. Jego przyjście było dla ludzi zbawienne, ponieważ przywrócił on człowiekowi godność, utraconą niegdyś przez grzech pierwszych rodziców³⁸. Jako lekarz duszy i ciała daje on ludziom łaskę zdrowia i odpuszczenia grzechów, czyniąc wiernych wolnymi od ich ciężaru (por. Iz 53,5). Człowiekowi została więc zwrócona nadzieja, która na nowo się w nim wzbudza, ilekroć doświadcza dobroci Bożej, a zwłaszcza tego cudownego daru odkupienia³⁹. Istotną rolę odgrywa przy tym wiara, która – jak podkreśla prefacja – jest żywa, to znaczy potwierdzona czynami⁴⁰. Spośród wielu uczynków miłości chrześcijańskiej, prefacja wyróżnia tu ofiarowanie siebie braciom, czyli do diakoni, mającej swoje źródło w liturgii⁴¹. W ten sposób Kościół pełen nadziei oczekuje przyjścia Zbawiciela i wzywa swoich wiernych do czerpania z łask, w które obfituje liturgia, a następnie wymaga od nich, aby – za przykładem Chrystusa – każdy służył braciom jako sługa⁴².

Modlitwa po Komunii również jest nowa. Posiada ona następujące brzmienie: „Boże, Ty nas posilasza jednym Chlebem i podtrzymujesz w nas tę samą nadzieję, umacniaj nas swoją łaską, abyśmy wszyscy z Twoimi Świętymi stali się jednym ciałem i jednym duchem w Chrystusie, i razem z Nim zmartwychwstali do życia w chwale”⁴³. Na początku wskazuje się na udział w uczcie Chrystusa, podczas której

³⁶ Dzięki temu można lepiej zrozumieć, w jaki sposób podczas Eucharystii Bóg przychodzi do człowieka, aby go uzdrowić i pokrzepić. Zob. Benedictus XVI. 2007. *Adhortatio Apostolica Postsynodalis „Sacramentum Caritatis”*. Roma: Libreria Editrice Vaticana, nr 2.

³⁷ Zob. 2008. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum Ioannis Pauli pp. II cura recognitum*, 519.

³⁸ Zob. Richardus S. Victoris. 1855. De Emmanuel. W *Patrologia Latina*. Vol. 196. Wyd. Jacques Paul Migne, 631. Paris.

³⁹ Zob. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 2.

⁴⁰ Zob. Józef M. Kozyra. 2013. „Abraham – Ojcem żywej wiary według Listu św. Jakuba”. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 46 (2): 265.

⁴¹ Zob. Andrzej Żarkowski. 2022. „Eucharystia jako centrum chrześcijańskiego życia w nauczaniu papieży: Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka”. *Symposium* 24 (2): 168.

⁴² Nie sposób pominąć tu nawiązania do obrzędu obmycia nóg z liturgii Wielkiego Czwartku. Szerzej na ten temat – zob. Adam Młynarczyk. 2016. „Zarys historyczny obrzędu *Mandatum* i jego teologia w świetle dekretu Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów *In Missa in Cena Domini*”. *Veritati et Caritati* 7: 677–691.

⁴³ *Deus, qui nos uno pane reficis et única spe sustentas, tua nos páriter grátia corróbora, ut, facti unum in Christo corpus et unus spiritus, ad glóriam cum ipso resurgámus*. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 11.

wierni są posilani tym samym chlebem eucharystycznym, co wychodzi naprzeciw dobrego rozumienia komunii kościelnej: chleb jest jeden, a wszyscy są jego uczestnikami (por. 1 Kor 10,16-17). Tekst liturgiczny zdaje się więc wskazywać na to, że istotą życia chrześcijańskiego jest „komunikowanie”, rozumiane jako trwanie we wspólnocie z Bogiem i wyrażane zwłaszcza w sakramencie ołtarza⁴⁴. To właśnie przyjmowanie Komunii św., prawdziwego Ciała i Krwi Chrystusa, sprawia, że nadzieja zostaje podtrzymana, gdyż człowiek dostrzega, że Ten, który ofiarował się za niego, jest godny zaufania (por. Hbr 10,22-25). Nadzieja odnosi się tu bowiem do Syna Bożego, który osiągnął już to, do czego każdy człowiek zmierza⁴⁵. Łączność z Nim, wyrażana poprzez posiadanie jednego ciała i jednego ducha, oznacza ową jedność – nie częściową, ale całościową⁴⁶. Modlitwa ta wyjaśnia więc to, o czym niegdyś pisał Apostoł Paweł, wskazując na jedną, wspólną nadzieję jednego ciała – Kościoła, na czele którego jest Chrystus (por. Ef 4,4-6). Dlatego też wydarzenia paschalne nie są dla chrześcijan jedynie elementem historycznym, ale raczej mają odzwierciedlenie w życiu każdego z nich, gdyż wskazują na to, czego każdy się spodziewa – powstania do życia w chwale⁴⁷. Kto zaś przyjmuje Komunię, ten ma życie w sobie, a Pan go wskrzesi w owym dniu (por. J 6,54-58).

Ostatnim elementem tego formularza jest uroczyste błogosławieństwo, przejęte z Księgi Liczb (por. Lb 6,24-26). Brzmi ono następująco: „Niech Bóg was błogosławi i strzeże. W. Amen. Niech Bóg rozpromieni swoje oblicze nad wami i obdarzy was swoją łaską. W. Amen. Niech zwróci ku wam swoje oblicze i obdarzy was pokojem. W. Amen.”⁴⁸. Modlitwa ta jest błaganiem o to, by Bóg raczył wejrzeć na zgromadzony lud, to znaczy spojrzeć z życzliwością na swój Kościół⁴⁹. Prośba o błogosławieństwo dotyczy nie tylko samego aktu pobłogosławienia, ale również strzeżenia, obdarzenia łaskami, przychylności względem składanych prośb i pokoju. Chodzi więc o obdarzenie ludu tymi darami, które pomogą mu dobrze przeżyć

⁴⁴ Zob. Jerzy Szymik. 2013. „Ponieważ jeden jest chleb...». Eucharystyczna eklezjologia J. Ratzingera/Benedykta XVI”. *Roczniki Teologii Dogmatycznej* 5: 79.

⁴⁵ Zob. Henryk Witczyk. 2007. „Kapułańska misja ochrzczonych w świecie (Hbr 13,16; 10,22-25)”. *Verbum Vitae* 12: 110.

⁴⁶ Dlatego Pismo mówi o tym, że jak jedna jest wiara i jeden jest chrzest, tak też jest jedno ciało i wspólna nadzieja (por. Ef 4,4-6). Szerzej na temat Kościoła jako sakramentu jedności – zob. Walter Kasper. 1998. „Kościół jako sakrament jedności”. *Communio* 8 (2): 3–9.

⁴⁷ Zob. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 20.

⁴⁸ *Benedicat vobis Dóminus, et custódiat vos. R. Amen. Illúminet fáciem suam super vos, et miseréatur vestri. R. Amen. Convértat vultum suum ad vos, et donet vobis suam pacem. R. Amen.* Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 12.

⁴⁹ Zob. Janusz Lemański. 2022. „«Tak oto macie błogosławić Izraelitom». Błogosławieństwo Aaronowe (Lb 6,22-27), jego źródła i znaczenie”. *Rocznik Skrzatuski* 10: 20.

czas roku świętego poprzez coraz to mocniejsze pielęgnowanie nadziei, która ich nie zawiedzie⁵⁰.

2. Formularz B

Kolejny formularz mszalny, który oznaczono literą „B”, wskazuje na misterium paschalne Chrystusa jako na źródło prawdziwej nadziei człowieka, oczekującego życia wiecznego⁵¹. Antyfonami na wejście i na Komunię są kolejno: werset z Psalmu (Ps 90 (89),1-2) oraz fragment Listu do Tytusa (Tt 2,12-13). W formularzu została zawarta także własna prefacja mszalna, wskazująca na Chrystusa jako na prawdziwą nadzieję⁵². Kolekta, modlitwa nad darami i modlitwa po Komunii wskazują natomiast na źródło tejże nadziei, czyli tajemnicę męki, śmierci oraz zmartwychwstania Jezusa⁵³. Na końcu zamieszczono modlitwę nad ludem, w której zawarto prośbę o potrzebne łaski dla ludu, zdążającego do królestwa niebieskiego⁵⁴.

Kolekta omawianej Mszy jest nowa i brzmi następująco: „Boże, gdy nadeszła pełnia czasów zesłałeś na świat swojego Syna, jako Zbawiciela, spraw, aby światło jego tajemnicy paschalnej prowadziło nas pielgrzymujących na tym świecie do spotkania z Tobą, jedyną nadzieją”⁵⁵. Już na początku trzeba zauważyć, że rozbudowana inwokacja jest wzięta z Listu do Galatów (por. Ga 4,4). Wskazuje się tutaj na zbawcze posłannictwo Syna Bożego, które dopełnia się w Jego ofierze⁵⁶. Uwaga oracji koncentruje się więc wokół tajemnicy paschalnej, a to koresponduje dość wyraźnie z liturgią – „wielkanocnym sakramentem”⁵⁷. Na-

⁵⁰ Zob. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 1.

⁵¹ Zob. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 15–17.

⁵² Zob. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 16–17.

⁵³ Zob. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 15–17.

⁵⁴ Zob. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 17.

⁵⁵ *Deus, qui in plenitudine temporum Filium tuum in mundum misisti Salvatorem, concede, quæsumus, ut in hoc sæculo peregrinantes lux paschalis eius mysterii ad te, unicam spem nostram, ducat.* Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 12.

⁵⁶ Zob. Robert Ptak. 2007. „Kościoł w służbie Królestwa Bożego: trynitarny i eklezjologiczny wymiar zbawienia człowieka”. *Prawo Kanoniczne* 50 (1–2): 216.

⁵⁷ Zob. KL, nr 10.

dzieja chrześcijańska czerpie bowiem z wydarzeń paschalnych, które stanowią niejako światło oświetlające drogę wiernych Kościoła, bo na zmartwychwstaniu Chrystusa opiera się nauczanie oraz wiara ludu Bożego (por. 1 Kor 15,14). To stanowi centrum wiary⁵⁸. Dlatego tym bardziej zrozumiałe jest to, dlaczego, mając na uwadze dwie natury Syna Bożego, mówi się tu o Chrystusie jako o jedynej nadziei (mimo że ten wątek będzie uwypuklony najbardziej w prefacji) – pusty grób jest świadectwem tego, że słowo Boga jest prawdziwe (spełnił to, co zapowiedział)⁵⁹. Ten, który jest jedynym Orędownikiem u Boga, jest także Tym, który stanowi nadzieję chrześcijan⁶⁰. Ci zaś, pielgrzymując po świecie, mają żyć w łączności z Bogiem, nieustannie czerpiąc z daru odkupienia, celebrowanego podczas każdej Mszy św.⁶¹

Modlitwa nad darami również jest nowa. Oto jej treść: „Boże, obchodząc z radością Rok Święty, składamy dary na Twoim ołtarzu, przyjmij je łaskawie, niech wyjednają nam udział w wiecznym życiu Tego, który przez swoją śmierć zapewnił nam nieśmiertelność, Jezusa Chrystusa, Pana naszego”⁶². Na początku wskazuje się na radosne celebrowanie Roku Świętego, tj. jubileuszowego, aby wskazać na to, że nadzieja chrześcijańska nie jest złączona z bólem, ale z radością (por. 1 Tes 5,16). Radość i nadzieja to dwa elementy, które stanowią owoc nawrócenia⁶³. Entuzjazm towarzyszący chrześcijanom wynika właśnie z tego doświadczenia paschalnego, o którym wspomina powyższa modlitwa (por. J 16,22)⁶⁴. Nic więc dziwnego, że ta modlitwa jest przepełniona radością⁶⁵. Kościół pielgrzymujący spodziewa się

⁵⁸ Zob. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 20.

⁵⁹ Zob. Henryk Wójciewicz. 1986. „Nadzieja w postawie ludzkiej w świetle wypowiedzi Tertuliana”. *Vox Patrum* 6: 180.

⁶⁰ Zob. Augustinus. 1841. *Contra duas epistolas Pelagianorum*. W *Patrologia Latina*. Vol. 44. Wyd. Jacques Paul Migne, 599. Paris: Apus Garnier Fratres Editores.

⁶¹ Dlatego Sobór Watykański II (1962–1965) mówił o tym, że liturgia, nie wyczerpując działalności Kościoła, stanowi ośrodek, ku któremu wszystko zmierza i z którego wszystko wypływa. Zob. KL, 9.

⁶² *Quae tuis altáribus exhibémus, Dómine, hunc annum sanctum lætánter celebrántes, sint tibi múnera accépta, ut ipsíus æternitátis mereámur esse consórtes, qui mortalitátem nostram sua mortalitáte curávit, Iesus Christus, Dóminus noster*. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 12.

⁶³ Szerzej na ten temat – zob. Marek Dziewiecki. 2015. „Owoce nawrócenia: radość i nadzieja”. *Zeszyty Formacji Katechetów* 59 (3): 35–51.

⁶⁴ W ten sposób lepiej można zrozumieć, dlaczego „każda radość pojawia się we mnie w związku z jakimś wydarzeniem”. Laurent Lavaud. 2004. „Radość pełna nadziei”. *Communio* 24 (6): 11.

⁶⁵ Nic więc dziwnego, że w modlitwach obrzędu pogrzebu znajduje się wiele tekstów wskazujących na radość wynikającą z posiadania nadziei. Zob. Mariusz Szypa. 2016. „Nadzieja zbawienia w liturgii pogrzebu dzieci”. *Liturgia Sacra* 22 (2): 479.

bowiem udziału w liturgii nieba, dlatego też pełen ufności w to, że celebrowanie Eucharystii jest afirmacją tej rzeczywistości, składa Bogu dary, wywyższając przy tym Syna Bożego – głównego podmiotu liturgii⁶⁶. Warte jest przy tym zauważenie, za co się Go wysławia, gdyż przedmiotem oracji jest dar nieśmiertelności, którą Syn Boży zwrócił ludziom⁶⁷. Bóg stworzył człowieka nieśmiertelnym, ten zaś przez grzech uczynił siebie śmiertelnym, a teraz Zbawiciel przez swoją paschę odnowił w nim to, co niegdyś posiadał⁶⁸. Stąd chrześcijańska nadzieja jest ukierunkowana na życie wieczne, do którego „drzwi” otworzył Chrystus swoją męką, śmiercią i zmartwychwstaniem⁶⁹.

Kolejnym tekstem formularza mszalnego jest prefacja, której embolizm brzmi w ten sposób: „Twój Syn, zrodzony przed wiekami, narodził się w oznaczonym czasie z Maryi Dziewicy; namaszczonego przez Ducha Świętego głosił w Twoim imieniu czas łaski: ubogim pociechę, jeńcom wyzwolenie, a całemu rodzajowi ludzkiemu pokój i zbawienie. On jest bowiem jedyną i prawdziwą nadzieją, która przekracza wszelkie ludzkie oczekiwania oraz oświeca wszystkie wieki”⁷⁰. Jest ona nowa i w sposób syntetyczny przedstawia posłannictwo Chrystusa, wyrażone na kartach Ewangelii (por. Łk 4,18). Na początku wskazuje się na współistotność Ojca z Synem, a także na Jego przedwieczne zrodzenie⁷¹. Dzięki temu tekst przedstawia wiernym prawdę o boskiej naturze Chrystusa, gdyż od początku istniał On w istocie Bożej (por. Flp 2,6). Dopiero potem wzmiankuje on o Jego wcieleniu, akcentując rolę Dziewicy, z której przyjął ciało, stając się także prawdziwym człowiekiem⁷². Dla omawianej prefacji jest to o tyle istotne, o ile te dwa wydarzenia

⁶⁶ Zob. Bogusław Migut. 2010. „Misteryjna natura liturgii”. *Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne* 1: 164.

⁶⁷ Zob. Józef Naumowicz. 2000. „Wcielenie Boga i zbawienie człowieka. Złota reguła soteriologii patrystycznej”. *Warszawskie Studia Teologiczne* 13: 29.

⁶⁸ Zob. Abbo Sangermanensis. 1853. *Sermones*. W *Patrologia Latina*. Vol. 132. Wyd. Jacques Paul Migne, 765. Paris.

⁶⁹ Zob. Małgorzata Zarębska. 2016. „Wiara, miłość, nadzieja. Nauka papieża Benedykta XVI wobec przeobrażeń społecznych współczesnego świata”. *Studia Humanistyczno-Społeczne* 15: 173.

⁷⁰ *Qui Filius tuus, ante saecula genitus, natus est in tempore de Maria Virgine, et a Spiritu Sancto unctus, in nomine tuo annum gratia praedicavit: consolationem miseris, captivis redemptionem, toti denique humano generi salutem et pacem. Ipse enim unica est spes vera quae omnium excedens expectationem, universa saecula irradiat*. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 12–13.

⁷¹ Zob. Elżbieta Kotkowska. 2015. *Nicejskie óμοούσιος w procesie inkulturacji wiary w Bóstwo Syna. Studium teologicznofundamentalne na tle tradycji*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Teologiczny, 232–237.

⁷² Zob. Tomasz Kaczmarek. 2000. „Tajemnica wcielenia w nauczaniu Leona Wielkiego”. *Vox Patrum* 20 (38–39): 327.

stanowią niejako fundament dla lepszego rozumienia posłannictwa Syna Bożego, uwypuklonego w dalszej części modlitwy⁷³. Jest tam bowiem podkreślone Jego zbawcze działanie, zmierzające ku tajemnicy paschalnej⁷⁴. Podsumowaniem Jego misji jest podkreślenie, iż przekracza On wszelkie oczekiwania człowieka, co naturalnie koresponduje z kwestią nadziei, która nie polega na zwykłym optymizmie, ale sięga o wiele dalej i głębiej⁷⁵. Wychodzi to naprzeciw papieskiej bulli, w której podkreślono, że Duch Święty jest tym, który podtrzymuje w człowieku nadzieję związaną z niewzruszoną pewnością o związku łaski między Bogiem a człowiekiem⁷⁶. Utożsamia się ją z Chrystusem dlatego, że On jest Pośrednikiem⁷⁷. Dzięki Niemu wierzący mają dostęp do „tronu łaski” (Hbr 4,16). Jednak tekst prefacji nie ogranicza się jedynie do podkreślenia waloru posłannictwa Chrystusa względem wierzących, ale wychodzi naprzeciw innym ludziom, którzy być może Boga nie znają, a być może Go odrzucili. Wskazując bowiem na aspekt oświecania wszystkich wieków, czy też głoszenia ludziom pokoju i zbawienia przez Chrystusa, tekst modlitwy ukazuje Zbawiciela jako Tego, kto oświeca wszystkich ludzi swoją nauką, wzywając do nawrócenia i obdarzając łaskami w drodze do poznania prawdziwego Boga⁷⁸.

Modlitwa po Komunii jest nowa, choć zauważa się w niej pewien związek z podobną oracją występującą w Mszałe z Akwilei, powstałym w 1519 r.⁷⁹ Jej tekst wygląda następująco: „Uświęć nas, Boże, przez udział w Twej Uczcie i spraw, aby przez pośrednictwo Kościoła, wszystkie narody z wdzięcznością przyjęły łaskę wysłużoną na krzyżu przez Twojego Syna Jezusa Chrystusa”⁸⁰. Uwaga niniejszej

⁷³ W sposób zwizyły można byłoby powiedzieć, że chodzi tu o ukazania tego, iż posłannictwo Chrystusa, mające na celu zbawienie człowieka, było misją Tego, który miał dwie natury równe sobie. Zob. Tadeusz Dola. 2001. „Tajemnica wcielenia w refleksji teologiczno-fundamentalnej”. *Studia teologiczno-historyczne Śląska Opolskiego* 21: 105.

⁷⁴ Cenny w tej materii jest artykuł, wskazujący na zbawcze i ewangelizacyjne posłanie Syna Bożego. Zob. Stanisław Włodarczyk. 1997. „Chrystus Zbawiciel i Ewangelizator (Łk 4,1-44)”. *Częstochowskie Studia Teologiczne* 25: 13–23.

⁷⁵ Zob. Kamil E. Duszek. 2020. „Bóg jako absolutna przyszłość. Czy metafizyka przyszłości Johna Haughta jest zgodna z wizją biblijną?”. *Teologiczne Studia Siedleckie* 17 (17): 121.

⁷⁶ Zob. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 3.

⁷⁷ Zob. Janusz Królikowski. 2017. „Jezus Chrystus – jedyny Pośrednik stworzenia i zbawienia”. *Studia Gnesnensia* 31: 73–84.

⁷⁸ Zob. Czesław S. Bartnik. 2010. „Chrystologia świata w prologu Ewangelii według św. Jana”. *Teologa w Polsce* 4 (2): 191.

⁷⁹ Zob. Giuseppe Peressotti. Wyd. 2007. *Missale Aquileyensis Ecclesie (1517)*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, nr 106.

⁸⁰ *Sanctificet nos, quæsumus, Dómine, mensa tua participatio, et præsta, ut, quam Unigénitus tuus in cruce operátus est salutem, omnes gentes per Ecclésiæ tuæ sacraméntum grátanter accipiant. Per Christum*. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dy-

oracji koncentruje się uczcie eucharystycznej, czyli Komunii św.⁸¹ Jest ona przyczyną uświęcenia wiernych, którzy poprzez jej przyjęcie nie tylko ściślej jednoczą się z Bogiem – Źródłem uświęcenia, ale także z Kościołem⁸². Wspólnota ochrzczonych, tworzących mistyczne Ciało Chrystusa, jest zgromadzeniem, która jako jedyna celebrytuje Eucharystię, stanowi szczególnego rodzaju pośredniczkę pomiędzy światem a Bogiem⁸³. To pośrednictwo wyraża się w tym, że Kościół partycypuje w dziele odkupienia, gdyż będąc wspólnotą ściśle związaną z Chrystusem – jedynym Pośrednikiem – jest także zakorzeniona w świecie, za którego się modli⁸⁴. Pośłannictwo Kościoła względem świata zawsze (a tym bardziej teraz – w Roku Jubileuszowym) odnosi się do zwiastowania mu Dobrej Nowiny o zbawieniu, a także do bycia dla niego znakiem wiary i miłości⁸⁵. Kiedy więc modlitwa wskazuje na misterium paschalne Zbawiciela w odniesieniu do świata, wyraża prośbę do Boga, aby jak najwięcej było tych „wielu”, którzy dostąpią usprawiedliwienia⁸⁶.

Ostatnim elementem tego formularza jest modlitwa nad ludem, obecna w obowiązującym mszale, lecz pochodząca z Sakramentarza z Werony, którego teksty sięgają VI w. (choć przypuszcza się, że niektóre fragmenty są znacznie starsze)⁸⁷. We wspomnianym zbiorze modlitwa ta była umiejscowiona w formularzu Mszy

kasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 13.

⁸¹ Msza św. jest bowiem zarówno uczcą, jak i ofiarą. Zob. Jan Tyrawa. 2000. „Kult eucharystyczny”. *Wrocławski Przegląd Teologiczny* 8 (2): 23.

⁸² Zob. Roman E. Rogowski. 1997. „Eucharystia buduje Kościół”. *Wrocławski Przegląd Teologiczny* 5 (1): 105.

⁸³ Liturgię sprawuje się nie tylko w potrzebach Kościoła, ale i świata, orędując za każdym człowiekiem. Zob. Stanisław Łabendowicz. 2020. „Eucharystia – «wielka tajemnica wiary»”. *Zeszyty Formacji Katechetów* 77 (1): 19–29.

⁸⁴ Zob. Sławomir Jezierski. 2020. „Bóg, Kościół i świat wobec Covid-19. «Lex orandi» jako inspiracja chrześcijańskiego przeżywania czasu pandemii”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 73 (2): 111.

⁸⁵ Zob. KDK, 42.

⁸⁶ Zob. Jacek Froniewski. 2011. *Teologia anamnezy eucharystycznej jako pamiątki uobecniającej ofiarę Chrystusa i jej implikacje ekumeniczne*. Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny, 105–106. Dla Augustyna († 430) te słowa powzięte z konsekracji wina oznaczają działanie zbawcze Boga, który niejako „oferuje” zbawienie wszystkim, przychodząc ze swoją łaską do każdego człowieka, ale nie narzucając mu niczego, zostawiając mu wolny wybór przyjęcia lub odrzucenia tego daru. Jako że nie wszyscy go przyjmują, nie wszyscy dostępują zbawienia. Zob. Augustinus. 1863. *Sermones. W Patrologia Latina*. Vol. 28. Wyd. Jacques Paul Migne, 923. Paris: Apus Garnier Fratres Editores. Na ten temat – zob. Henryk Włczyk. 2002. „Eucharystia – sakrament zbawienia dla wielu”. *Verbum Vitae* 1: 123–154.

⁸⁷ Zob. 2008. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum Ioannis Pauli pp. II cura recognitum*, 618. Szeroko na temat tej księgi – zob. Sebastian Kreczmański. 2022. „«Zbiór z Werony» – opis i zawartość”. *Studia Pastoralne* 18: 259–270.

wrześniowych jako oracja nad ludem⁸⁸. Brzmi ona następująco: „Panie, nasz Boże, przybądź z pomocą wszystkim wzywającym Ciebie i strzeż w Twej dobroci tych, którzy swoją nadzieję pokładają w Twoim miłosierdziu, aby wiodąc święte życie, pozostali wierni Tobie, a obdarzeni tym, co konieczne w doczesności, stali się na wieczność dziedzicami Twojej obietnicy”⁸⁹. Jej błaganie jest nakierunkowane eschatologicznie, wskazując na cel dążenia każdego człowieka wierzącego – życie wieczne w niebie (por. 1 P 1,9). Mając na uwadze znaczenie czasu świętego, oracja wskazuje, że pomocą do tego będą wszelkie łaski otrzymywane przez Tego, komu Kościół ufa⁹⁰. To wszystko jest przyporządkowane celowi zbawienia dusz, tak że prosi się jedynie o konieczne łaski, które umożliwią ludowi zbliżanie się do Boga, realizując w ten sposób nakaz zbliżania się do Świętego świętych (por. Kpł 19,2). Dlatego prośba ta dotyczy w sposób szczególny tego, by Bóg raczył udzielić wsparcia i strzec tych, których wybrał, by nie błędzili, lecz zbliżali się po obiecanej nagrodzie⁹¹.

3. Formularz C

Ostatni, trzeci formularz, oznaczony literą „C”, wskazuje na Boże miłosierdzie⁹². Dwoma antyfonami, spośród których jedna występuje na początku celebracji, a druga w obrzędach Komunii św., są kolejno wersety z Listu do Tytusa (Tt 3,5.7) oraz z Ewangelii według św. Mateusza (Mt 28,20). Modlitwa kolekty wskazuje na dar Eucharystii i zawiera prośbę o rozwój cnót teologalnych wśród wiernych, oracja nad darami podkreśla znaczenie misterium paschalnego Zbawiciela, a tekst modlitwy po Komunii uwypukla misję chrześcijan, wynikającą z posilenia się Bożym darem⁹³. Prefacja podkreśla natomiast dwie natury Syna Bożego, wskazując jednocześnie na zbawienie, którego stał

⁸⁸ Zob. 1994. *Sacramentarium Veronense (Cod. Bibl. Capit. Veron. LXXXV [80])*. Wyd. Leo C. Mohlberg. Roma: Casa Editrice Herder, nr 915.

⁸⁹ *Adesto, Domine, supplicibus tuis et spem suam in tua misericordia collocantes tuere propitius, ut in sancta conversatione tibi fideles permaneant, et, consequentes sufficiens temporalem, promissionis tuae perficiantur heredes in aeternum*. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 13.

⁹⁰ Zob. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 2.

⁹¹ Zob. Tadeusz Kołowski. 1997. „Nauka Ojców Kościoła o Duchu Świętym. Wybrane zagadnienia”. *Seminare* 13: 256.

⁹² Zob. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 17–18.

⁹³ Zob. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 17–18.

się sprawcą⁹⁴. W uroczystym błogosławieństwie prosi się o to, by lud poznał oraz miłował Boga i Jego Syna⁹⁵.

Kolekta tej Mszy jest nowa i brzmi następująco: „Boże, Ty przez Twojego Jednorodzonego Syna dałeś rodzajowi ludzkiemu zadatek zbawienia i dar życia wiecznego, spraw, aby wszyscy odrodzeni w Chrystusie chcieli i mogli czynić to, co nakazujesz, tak, aby lud powołany do Twojego Królestwa zachował stałość w wierze, radość w nadziei oraz gorliwość w miłości”⁹⁶. W niej wskazuje się najpierw na boską naturę Chrystusa, aby podkreślić, że misterium paschalne dokonało się dzięki ofierze Boga, który stał się człowiekiem⁹⁷. Dzięki Jego zbawieniemu dziełu człowiek otrzymał zadatek wieczności – Eucharystię⁹⁸. To właśnie w niej realizuje się spożywanie Ciała i Krwi Pańskiej – pokarmu życia (por. J 6,54-58). W ten sposób możliwe jest dostrzeżenie, że dar życia wiecznego – tego życia w pełni – jest afirmowany przez obrzędy Kościoła, spośród których celebrowanie liturgii mszalnej jest tu szczególnie, bo w niej następuje zjednoczenie się ludzi z Bogiem, a także ze swymi braćmi⁹⁹. Istotne jest przy tym także iście chrzcielne nawiązanie do odrodzenia w Chrystusie¹⁰⁰. Jest ono tu ważne, ponieważ zgodnie ze słowami Pawła Apostoła ten, kto się odrodził w Synu Bożym, ten też podjął nowe czyny, kierując się pragnieniami duchowymi, a nie cielesnymi (por. Ga 5,13-26). Kto zaś poddaje się mocy Ducha, ten też wydaje owoc miły Bogu (por. Ga 5,22-23). Dlatego modlitwa wskazuje na cnoty teologalne jako szczególnego rodzaju cnoty, które winny być nieustannie rozwijane w życiu

⁹⁴ Zob. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 18.

⁹⁵ Zob. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 18.

⁹⁶ *Deus, qui humano generi per Filium Unigenitum et salutis remedium et vitae aeternae donum contulisti, concede omnibus in ipso renatis et velle quae praecipis et posse, ut populus ad regnum tuum vocatus sit in fide stabilis, spe gaudens, et in caritate efficax.* Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 13.

⁹⁷ Zob. Karol Klauza. 2005. „Bóg człowiekiem, Bóg chlebem, Bóg rzeczą. Granice Chrystusowej kenozы od Wcielenia przez Eucharystię po ikonę”. *Roczniki Teologiczne* 52 (2): 18.

⁹⁸ Mówiąc o zadatku, wskazuje się na „cenę”, którą „zapłacił” Zbawiciel, aby człowiek mógł otrzymać życie wieczne – była to Jego śmierć. Szeroko na temat ujęcia Eucharystii jako tegoż zadatku – zob. Konstanty J. Pruszyński. 2000. „Eucharystia zadatkiem życia wiecznego”. *Studia Teologiczne* 18: 165–185.

⁹⁹ Zob. Stanisław Piotrowski. 2002. „Niebo – pełnia życia wiecznego”. *Studia Teologiczne* 20: 55.

¹⁰⁰ Zob. Bartosz Trojanowski. 2022. „Równość kobiety i mężczyzny w godności i prawie do sakramentów ze szczególnym uwzględnieniem święceń i małżeństwa”. *Polonia Sacra* 26 (3): 32.

człowieka¹⁰¹. Są one bowiem – jak to podkreślił papież Franciszek – istotą życia chrześcijańskiego¹⁰².

Modlitwa nad darami, która również jest nowa, wskazuje na istotę składania Eucharystii, gdy mówi: „Wszchemogący Boże, wejrzyj na oblicze Twojego Syna, jedyną naszą nadzieję, który wydał się na okup za wszystkich, i spraw, aby przez Niego, od wschodu aż do zachodu, imię Twoje było chwalone wśród wszystkich narodów i aby na całym świecie składano Tobie jedną Ofiarę”¹⁰³. Pierwsze słowa tej oracji przedstawiają zagadnienie, pojawiające się przede wszystkim w prefacji formularza „B”, gdzie wskazywano na to, iż Chrystus jest jedyną nadzieją¹⁰⁴. Dlatego też głównym tematem tej modlitwy jest misterium liturgiczne, wynikające z wydarzeń paschalnych Zbawiciela¹⁰⁵. On bowiem ofiarował się za wszystkich ludzi, aby każdy (niezależnie od pokolenia, języka, lud czy narodu) mógł mieć udział w Jego tajemnicy (por. Ap 5,9). W tym spełniło się też proroctwo Izajasza o tym, że w liturgii będą brali udział nie tylko ludzie jednego narodu, ale społeczność zebrana z wielu narodów (por. Iz 56,7). Dlatego też Kościół jest katolicki, to znaczy powszechny¹⁰⁶. Dalsze słowa oracji nawiązują do tekstu III Modlitwy eucharystycznej, wskazującej na jedną ofiarę składaną na całej ziemi¹⁰⁷. Jest to ofiara Kościoła i Chrystusa¹⁰⁸. Zgodnie z Pańską obietnicą jest ona składana od wschodu aż do zachodu (por. Ml 1,11). Dlatego każdy człowiek może mieć w niej udział, co przy okazji Roku Jubileuszowego jest o tyle istotne, o ile dzięki temu może on pojednać się z Bogiem poprzez sakrament pokuty i pojednania i następującej po tym Komunii św., gdyż wielu

¹⁰¹ Szeroko na ten temat w kontekście dialogu zbawienia – zob. Jan Wal. 2007. „Wiara, nadzieja i miłość jako podstawowe warunki dialogu zbawienia”. *Roczniki Teologiczne* 54 (6): 389–404.

¹⁰² Zob. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 18.

¹⁰³ *Réspice, Dómine, in fáciem Christi tui, única spes nostra, qui pro ómnibus redemptionem trádedit semetípsum, ut per eum ab ortu solis usque ad occásum nomen tuum magnificétur in géntibus, et una ubíque maiestáti tuæ exhibeátur oblátio*. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 13.

¹⁰⁴ Zob. Bartnik. 2010. „Chrystologia świata w prologu Ewangelii według św. Jana”, 191.

¹⁰⁵ Szeroko na temat – zob. Jan J. Janicki. 2013. „Misterium Paschalne Chrystusa uobecnianie w liturgii według «Katechizmu Kościoła Katolickiego»”. *Kieleckie Studia Teologiczne* 12: 59–85.

¹⁰⁶ Zob. Nicola Bux. 1988. „Jedność i katolickość Kościoła powszechnego w Kościołach partykularnych”. *Communio* 8 (2): 104–115.

¹⁰⁷ Zob. 2008. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum Ioannis Pauli pp. II cura recognitum*, 585.

¹⁰⁸ Zob. Andrzej F. Dziuba. 2013. „Duchowość eucharystyczna”. *Wrocławski Przegląd Teologiczny* 21 (1): 19.

ludzi odczuwa w sobie pustkę i tęsknotę za Bogiem – jedyną nadzieją człowieka, mogącą wypełnić jego braki¹⁰⁹.

Prefacja dołączona do tego formularza także jest nowa i brzmi w ten sposób: „W Nim bowiem spełniają się Twoje odwieczne obietnice, ciemności ustępują światłu, świat się odnawia, a każdy człowiek staje się nowym stworzeniem. Ofiarując się raz jeden na krzyżu, zapragnął zgromadzić w jedno rozproszone dzieci; Pierworodny spośród braci pociągnął wszystkich do siebie, gdy został wywyższony nad ziemię, otwierając nam nadzieję radości wieczystej”¹¹⁰. Uwaga tego tekstu skupia się na osobie Chrystusa Zbawiciela, który stanowiąc jedno z Ojcem, dla ludzi stał się człowiekiem¹¹¹. Po raz kolejny akcentowane tu jest misterium paschalne, ale nie tyle w formie jego przebiegu, ile w formie skutków. Najpierw mówi się o spełnianiu odwiecznych obietnic, gdyż przez Niego Bóg przemówił do człowieka (por. Hbr 1,2)¹¹². On też oświecił świat swoją nauką, tak iż ciemności ustąpiły światłu, które jest zdolne odnowić wszechświat¹¹³. Jest on Pierworodnym w tym znaczeniu, że jest pierwszym, który ukazał ludziom, do czego zmierzają – zmartwychwstania do życia (por. Rz 8,11; 1 Kor 15,22.45; Kol 1,18; Ap 1,5). W Nim bowiem każdy wierzący ma nadzieję przebywania z Bogiem w chwale, dostrzegając, że śmierć nie jest końcem, lecz pewnym etapem życia¹¹⁴. Ta nadzieja jest o tyle istotna, o ile tekst prefacji wychodzi naprzeciw historii zbawienia: pierwszy człowiek cielesny – Adam – zgrzeszył i zamknął drogę do nieba, podczas gdy drugi człowiek duchowy – Syn Boży – odkupił winy i otworzył ludziom dostęp do nieba¹¹⁵. Dlatego też ten szczególny Rok Jubileuszowy wskazuje na nadzieję zbawienia w Chrystusie¹¹⁶.

¹⁰⁹ Zob. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 7.

¹¹⁰ *In ipso enim promissiones tuae veteres adimplentur, umbra cedit lumini, mundus iam renovatur, et homo nova fit creatura. Per oblationem sui semel in cruce factam, filios tuos, qui erant dispersi, voluit in unum congregare; et exaltatus in gloria, primogenitus in multis fratribus, spem aeterni gaudii nobis pandit.* Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 14.

¹¹¹ Szerzej na ten temat – zob. Janusz Lekan. 2012. „Jezus Chrystus, Zbawiciel człowieka. Teologia pośrednictwa Josepha Ratzingera”. *Roczniki Teologii Dogmatycznej* 4: 73–82.

¹¹² Wskazuje również na to kantyk Maryi: „Jak przyobiegał naszym ojcom – na rzecz Abrahama i jego potomstwa na wieki” (Łk 1,55).

¹¹³ Zob. Krzysztof Janiak. 1999. „Bóg się rodzi”. *Wrocławski Przegląd Teologiczny* 7 (1): 266–267.

¹¹⁴ Zob. Ryszard Rubinkiewicz. 1995. „Zmartwychwstanie Chrystusa – zmartwychwstanie nasze”. *Roczniki Teologiczne* 42 (1): 87.

¹¹⁵ Szerzej na ten temat – zob. Epiphanius. 1864. Homilia II in Sancto et Magno Sabbato. W *Patrologia Graeca*. Vol. 43. Wyd. Jacques Paul Migne, 439–463. Paris.

¹¹⁶ Zob. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 6.

Przedostatnim elementem formularza mszalnego jest nowa modlitwa po Komunii, która jest następująca: „Posileni niebieskim pokarmem, prosimy Cię, Boże, abyśmy miłując Ewangelię życia, stali się dla wspólnoty ludzkiejżywym fermentem i narzędziem zbawienia”¹¹⁷. Błaganie oracji skupione jest wokół Najświętszego Sakramentu, który stanowi źródło życia chrześcijańskiego¹¹⁸. To właśnie z niego wypływa Ewangelia życia, rozumiana jako głoszenie Dobrej Nowiny innym ludziom za pośrednictwem swojej egzystencji, ściśle związanej ze słowem Bożym¹¹⁹. W istocie chodzi tu więc o miłowanie samego Chrystusa, wcielonogo Boga¹²⁰. Dzięki temu – używając słów św. Pawła – wierni mogą się stać nowym zaczynem (por. 1 Kor 5,7). Jest to związane z byciem nowym człowiekiem w Chrystusie¹²¹. Dzięki temu możliwe będzie współpracowanie z Bogiem w dziele zbawienia świata, stając się niejako Jego narzędziem¹²². Niesie on bowiem orędzie zbawienia wszędzie tam, gdzie przebywa: do pracy, szkoły, domu, sklepu itd. W tej perspektywie można lepiej zrozumieć papieskie ponaglenie do niesienia nadziei do innych ludzi skupionych w różnych grupach społecznych¹²³.

Na końcu formularza zmieszczono uroczyste błogosławieństwo, pochodzące z obowiązującego mszału¹²⁴. Brzmi ono następująco: „Pokój Boży, który przewyższa wszelki umysł, niech strzeże waszych serc i myśli w poznaniu i miłości Boga i Jego Syna, naszego Pana Jezusa Chrystusa”¹²⁵. Punktem centralnym tej modlitwy

¹¹⁷ *Caelēsti pane roborāti, quāsumus, Dōmine, ut, Evangēlio vitāe iūgiter adhaerēdo, fermentum vivificans et salutis instrumentum humano efficiāmur consortio*. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 14. Zastosowane w tłumaczeniu polskim sformułowanie „żywym ferment”, będące kalką z języka łacińskiego, oznaczające w polskim rozumieniu coś negatywnego, jest niewątpliwym błędnym tłumaczeniem. Słowo *fermentum* w języku łacińskim ma zupełnie inne znaczenie niż „ferment” w języku polskim. Niemniej w tekście głównym podaje się zatwierdzony przekład, gdzie – ku zdziwieniu – zastosowano takie słowo, niezbyt pasujące do wymowy tej modlitwy.

¹¹⁸ Zob. Wacław Świerżawski. 1980. „Jan Paweł II o liturgii”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 33 (6): 340.

¹¹⁹ Zob. *Evangelium Vitae*, nr 1.

¹²⁰ Zob. Walther Ruspí. 2004. „Ewangelia jako potwierdzenie praw człowieka”. *Communio* 24 (3): 22.

¹²¹ Szerzej na ten temat – zob. Seweryn Rosik. 1993. „«Nowy człowiek» w Chrystusie”. *Roczniki Teologiczne* 40 (3): 41–51.

¹²² Zob. Ptak. 2007. „Kościół w służbie Królestwa Bożego: trynitarny i eklezjologiczny wymiar zbawienia człowieka”, 222.

¹²³ Zob. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 11–15.

¹²⁴ Zob. 2008. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum Ioannis Pauli pp. II cura recognitum*, 610–611.

¹²⁵ *Pax Dei, quae exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intellegentias vestras in scientia et caritate Dei, et Filii sui, Domini nostri Iesu Christi*. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dy-

jest zagadnienie pokoju Bożego, o którym modlitwa mówi w ten sam sposób, co List do Filipian (por. Flp 4,7). Jest on darem, którym Bóg obdarza człowieka¹²⁶. W istocie pokojem Bożym jest pokój Trójcy Świętej, który pozwala przewyżczać wszelkie zamieszania spowodowane przez zawiść diabła¹²⁷. Nawiązanie do tego pokoju jest tu o tyle istotne, iż rok święty jest czasem, w którym na nowo człowiek ma doświadczyć daru Bożego pokoju w świecie, który nie chce i nie może mu go zapewnić sam z siebie¹²⁸. Kościół, rozumiany jako wspólnota wierzących w Chrystusie, jest wezwany do tego, aby zabiegać o ten pokój i zachowywać go wewnątrz siebie¹²⁹. Tylko dzięki temu serca wierzących będą skupione na Panu, a myśli będą naturalnie kierowały się w kierunku wydarzeń zbawczych, dzięki którym możliwe jest lepsze poznanie Boga i (współ ze wszystkimi wierzącymi) oczekiwanie przyjścia Pana¹³⁰.

Zakończenie

Rok Jubileuszowy jest szczególnym czasem zbliżania się do „tronu łaski” (Hbr 4,16). Nie musi się to odbywać tylko w aspekcie spełniania wymagań koniecznych do uzyskania odpustów, ale może to mieć swoje odzwierciedlenie także w częstym uczestniczeniu w Mszach św., sprawowanych z formularzy jubileuszowych. To właśnie one przedstawiają szczególnego rodzaju elementy towarzyszące nadziei, tak że cnota ta jest w nich znacznie uwypuklona (w porównaniu do pozostałych, obecnych w mszale formularzy).

Zaprezentowana myśl teologiczna, wynikająca z nowych formularzy, wskazuje na kilka zasadniczych aspektów, które w mniejszym lub większym stopniu są obecne w każdym z nich. Po pierwsze, formularze te wskazują na ośrodek

scypłiny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*, 14.

¹²⁶ Warto wspomnieć, że nie ma on „znaczenia politycznego”. Joanna Kiersztejn. 2024. „Dać pokój ziemi. Egzegeza wybranych tekstów Nowego Testamentu”. *Humaniora. Czasopismo Internetowe* 1 (45): 33–34.

¹²⁷ Zob. Augustinus. 1841. *Tractatus in Ioannis Evangelium*. W *Patrologia Latina*. Vol. 34. Wyd. Jacques Paul Migne, 1834. Paris: Apus Garnier Fratres Editores.

¹²⁸ Szeroko na temat potrzeby dążenia do pokoju – zob. Stanisław Hałas. 2016. „Szukać pokoju i dążyć do niego (1 P 3,11). Pojęcie pokoju w Listach św. Piotra”. *Verbum Vitae* 30: 179–194.

¹²⁹ Zob. Jan K. Przybyłowski. 2016. „Pokój jako misja Kościoła”. *Roczniki Teologiczne* 63 (6): 131–132.

¹³⁰ Zob. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 19.

życia Kościoła – liturgię¹³¹. Dla tych tekstów czymś jasnym jest, że celebracja liturgii, w której na sposób anamnezy przeżywa się zbawcze wydarzenia – na czele z misterium paschalnym, stanowi punkt kulminacyjny obchodów Roku Jubileuszowego. Jest to pewnego rodzaju principium, gdyż z tego wydarzenia początek bierze chrześcijańska nadzieja. Po drugie, zaprezentowane teksty jasno wskazują na Chrystusa¹³². To właśnie On stanowi fundament nadziei, która dzięki Niemu została ludziom zwrócona. W dobie cyfryzacji i życia „tu i teraz” zwrócenie się ku Temu, który jest ponad czasem, wydaje się niezmiernie potrzebne. Rok Jubileuszowy ma pomóc spojrzeć wertykalnie na świat, który nas otacza, dostrzegając, że tylko On może obdarzyć człowieka łaskami, o które się prosi. Po trzecie, nowe formularze podkreślają pielgrzymkowy charakter życia człowieka¹³³. Ludzie wierzący nieustannie zdążają ku śmierci, która stanowi dla nich etap życia, wprowadzający ich w żywot wieczny. Nadzieja, która dotyczy przebywania z Bogiem twarzą w twarz, jest tu na tyle istotna, że większość modlitw podkreśla w swych prośbach aspekt błagalny dotyczący życia w Królestwie Niebieskim. W ten sposób można dostrzec, że sensem Roku Jubileuszowego jest niesienie nadziei, wynikającej z wydarzeń paschalnych i przekazanej ludziom przez Chrystusa. Dlatego wszyscy wierni, czerpiący z sakramentów Kościoła, winni być w tym czasie znakami nadziei dla każdego człowieka, bez względu na jego sytuację życiową¹³⁴.

¹³¹ „Odnowienie zaś przymierza Boga z ludźmi w Eucharystii pociąga wiernych i zapala do gorącej miłości Chrystusa. Z liturgii więc, a zwłaszcza z Eucharystii, jako ze źródła, spływa na nas łaska i z największą skutecznością dokonuje się to uświęcenie ludzi w Chrystusie i uwielbienie Boga, do którego, jako do celu, zmierzają wszelkie inne działania Kościoła”. KL, nr 10.

¹³² „Nadzieja rodzi się w istocie z miłości i opiera się na miłości, która wypływa z Serca Jezusa przebitego na krzyżu: «Jeżeli bowiem, będąc nieprzyjaciółmi, zostaliśmy pojednani z Bogiem przez śmierć Jego Syna, to tym bardziej, będąc już pojednani, dostąpimy zbawienia przez Jego życie» (Rz 5,10). A Jego życie objawia się w naszym życiu wiary, które zaczyna się od chrztu, rozwija się w uległości wobec łaski Bożej, i dlatego jest ożywiane nadzieją, która, dzięki działaniu Ducha Świętego, jest stale odnawiana i niewzruszona”. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 3.

¹³³ „I o ile w obliczu śmierci, bolesnej rozłąki, która zmusza nas do opuszczenia najdroższych nam osób, nie jest dozwolona jakakolwiek retoryka, to Jubileusz da nam możliwość odkrycia na nowo, z ogromną wdzięcznością, daru tego nowego życia otrzymanego w chrzcie, które jest w stanie przekształcić ten dramat. Ważne, aby w kontekście Jubileuszu zastanowić się, jak rozumiano tę tajemnicę od pierwszych wieków wiary. Na przykład, przez długi czas chrześcijanie budowali chrzcielnicę w kształcie ośmiokąta, i także dzisiaj możemy podziwiać wiele starożytnych baptysteriów, które zachowały ten kształt, jak w Rzymie u Świętego Jana na Lateranie. Wskazuje on, że w chrzcielnicę inaugurowany jest ósmy dzień, to znaczy dzień zmartwychwstania, dzień, który wykracza poza zwykły rytm, naznaczony upływem każdego tygodnia, otwierając w ten sposób cykl czasu na wymiar wieczności, na życie, które trwa wiecznie: jest to cel, do którego dążymy w naszej ziemskiej pielgrzymce”. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 20.

¹³⁴ Zob. Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”, nr 10.

Bibliografia

1. Źródła:

- Abbo Sangermanensis. 1853. Sermones. W *Patrologia Latina*. Vol. 132. Wyd. Jacques Paul Migne, 761–778. Paris: Apus Garnier Fratres Editores.
- Absalon Sprinckirsbacensis. 1855. Sermones. W *Patrologia Latina*. Vol. 211. Wyd. Jacques Paul Migne, 13–294. Paris: Apus Garnier Fratres Editores.
- Augustinus. 1841. Contra duas epistolas Pelagianorum. W *Patrologia Latina*. Vol. 44. Wyd. Jacques Paul Migne, 550–638. Paris: Apus Garnier Fratres Editores.
- Augustinus. 1845. Enchiridion. W *Patrologia Latina*. Vol. 40. Wyd. Jacques Paul Migne, 234–288. Paris: Apus Garnier Fratres Editores.
- Augustinus. 1863. Sermones. W *Patrologia Latina*. Vol. 28. Wyd. Jacques Paul Migne, 23–1482. Paris: Apus Garnier Fratres Editores.
- Augustinus. 1841. Tractatus in Ioannis Evangelium. W *Patrologia Latina*. Vol. 34. Wyd. Jacques Paul Migne, 1379–1977. Paris: Apus Garnier Fratres Editores.
- Beda Venerabilis. 1850. Expositio super Acta Apostolorum. W *Patrologia Latina*. Vol. 92. Wyd. Jacques Paul Migne, 937–996. Paris: Apus Garnier Fratres Editores.
- Benedictus XVI. 2007. *Adhortatio Apostolica Postsynodalis „Sacramentum Caritatis”*. Roma: Libreria Editrice Vaticana.
1946. *Corpus Orationum*. T. 8. Turnholti: Brepols.
- Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dykasteria ds. Ewangelizacji Sekcja ds. Instytutów Ewangelizacji w Świecie. 2024. *Teksty liturgiczne*. Watykan.
- Epiphanius. 1864. Homilia II in Sancto et Magno Sabbato. W *Patrologia Græca*. Vol. 43. Wyd. Jacques Paul Migne, 439–463. Paris: Apus Garnier Fratres Editores.
- Franciscus. 2024. „*Spes non confundit*”. *Bulla indictionis Iubilæi Ordinarii Anni MMXXV*. Roma: Libreria Editrice Vaticana.
- Ioannes Paulus II. 1995. *Litteræ Encyclicæ „Evangelium Vitæ”*. Roma: Libreria Editrice Vaticana.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*. 2002. Poznań: Pallottinum.
1981. *Liber Sacramentorum Romanæ Ecclesiæ Ordinis Anni Circuli (Cod. Vat. Reg. Lat. 316/Paris Bibl. Nat. 7193, 41/56)*. Wyd. Leo C. Mohlberg. Roma: Casa Editrice Herder.
1994. *Sacramentarium Veronense (Cod. Bibl. Capit. Veron. LXXXV [80])*. Wyd. Leo C. Mohlberg. Roma: Casa Editrice Herder.
- Peressotti Giuseppe. Wyd. 2007. *Missale Aquileyensis Ecclesiæ (1517)*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
2008. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum Ioannis Pauli pp. II cura recognitum*. Editio typica tertia (reimpressio emendata). Roma: Libreria Editrice Vaticana.

- Richardus S. Victoris. 1855. De Emmanuel. W *Patrologia Latina*. Vol. 196. Wyd. Jacques Paul Migne, 601–666. Paris: Apus Garnier Fratres Editores.
- Sobór Watykański II. 1963. Konstytucja duszpasterska o Kościele i świecie współczesnym „*Gaudium et spes*”. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Sobór Watykański II. 1963. Konstytucja o liturgii świętej „*Sacrosanctum Concilium*”. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.

2. Opracowania:

- Bartnik Czesław S. 2010. „Chrystologia świata w prologu Ewangelii według św. Jana”. *Teologia w Polsce* 4 (2): 189–195.
- Bramorski Jacek. 2008. „Cnoty teologalne w życiu moralnym chrześcijanina”. *Studia Gdańskie* 23: 31–75.
- Bux Nicola. 1988. „Jedność i katolickość Kościoła powszechnego w Kościołach partykularnych”. *Communio* 8 (2): 104–115.
- Dola Tadeusz. 2001. „Tajemnica wcielenia w refleksji teologiczno-fundamentalnej”. *Studia teologiczno-historyczne Śląska Opolskiego* 21: 105–115.
- Dąbek Tomasz M. 2000. „Boże synostwo a ludzkie braterstwo. Teologia wezwania *Ojciec nasz*”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 53 (4–5): 189–198.
- Duszek Kamil E. 2020. „Bóg jako absolutna przyszłość. Czy *metafizyka przyszłości* Johna Haughta jest zgodna z wizją biblijną?”. *Teologiczne Studia Siedleckie* 17 (17): 110–127.
- Dziewiecki Marek. 2015. „Owoce nawrócenia: radość i nadzieja”. *Zeszyty Formacji Katechetów* 59 (3): 35–51.
- Dziuba Andrzej F. 2013. „Duchowość eucharystyczna”. *Wrocławski Przegląd Teologiczny* 21 (1): 9–22.
- Froniewski Jacek. 2011. *Teologia anamnezy eucharystycznej jako pamiątki uobecniającej ofiarę Chrystusa i jej implikacje ekumeniczne*. Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny.
- Grochowska Irena. 2020. „Wiara jako cnota intelektualna według Świętego Tomasza z Akwinu”. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio* 4 (44): 7–22.
- Hałas Stanisław. 1998. „Biblijno-teologiczny sens jubileuszu w Kościele”. *Symposium* 1 (2): 7–16.
- Hałas Stanisław. 2016. „Szukać pokoju i dążyć do niego (1 P 3,11). Pojęcie pokoju w Listach św. Piotra”. *Verbum Vitae* 30: 179–194.
- Janiak Krzysztof. 1999. „Bóg się rodzi”. *Wrocławski Przegląd Teologiczny* 7 (1): 266–267.
- Janicki Jan J. 1997–1998. „Sakramentarz Gelazjański (*Reginensis Latinus* 316) – zarys roli i znaczenia najstarszego Mszału Kościoła”. *Folia Historica Cracoviensia* 4–5: 139–151.
- Janicki Jan J. 2013. „Misterium Paschalne Chrystusa uobecnianie w liturgii według «Katechizmu Kościoła Katolickiego»”. *Kieleckie Studia Teologiczne* 12: 59–85.
- Jasiński Andrzej S. 2017. „Rok jubileuszowy w tradycji biblijnej”. *Scriptura Sacra* 21: 43–52.

- Johnson Cuthbert. 1996. *The sources of the Roman Missal (1975)*. Roma: Notitiae.
- Kaczmarek Tomasz. 2000. „Tajemnica wcielenia w nauczaniu Leona Wielkiego”. *Vox Patrum* 20 (38–39): 323–331.
- Kasper Walter. 1998. „Kościół jako sakrament jedności”. *Communio* 8 (2): 3–9.
- Kiersztejn Joanna. 2024. „Dać pokój ziemi. Egzegeza wybranych tekstów Nowego Testamentu”. *Humaniora. Czasopismo Internetowe* 1 (45): 27–39.
- Klauza Karol. 2005. „Bóg człowiekiem, Bóg chlebem, Bóg rzeczą. Granice Chrystusowej kenozy od Wcielenia przez Eucharystię po ikonę”. *Roczniki Teologiczne* 52 (2): 17–35.
- Kołosowski Tadeusz. 1997. „Nauka Ojców Kościoła o Duchu Świętym. Wybrane zagadnienia”. *Seminare* 13: 249–264.
- Kotkowska Elżbieta. 2015. *Nicejskie óµοοβσιος w procesie inkulturacji wiary w Bóstwo Syna. Studium teologicznofundamentalne na tle tradycji*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Teologiczny.
- Kozyra Józef M. 2013. „Abraham – Ojcem żywej wiary według Listu św. Jakuba”. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 46 (2): 264–275.
- Kulik Bogdan. 2023. „Odpusty jako realna pomoc w przemianie życia”. *Polonia Sacra* 27 (1): 101–120.
- Kreczmański Sebastian. 2022. „«Zbiór z Werony» – opis i zawartość”. *Studia Pastoralne* 18: 259–270.
- Królikowski Janusz. 2017. „Jezus Chrystus – jedyny Pośrednik stworzenia i zbawienia”. *Studia Gnesnensia* 31: 73–84.
- Lavaud Laurent. 2004. „Radość pełna nadziei”. *Communio* 24 (6): 11–26.
- Lekan Janusz. 2012. „Jezus Chrystus, Zbawiciel człowieka. Teologia pośrednictwa Josepha Ratzingera”. *Roczniki Teologii Dogmatycznej* 4: 73–97.
- Lemański Janusz. 2022. „«Tak oto macie błogosławić Izraelitom». Błogosławieństwo Aaronowe (Lb 6,22-27), jego źródła i znaczenie”. *Rocznik Skrzatowski* 10: 13–36.
- Łabendowicz Stanisław. 2020. „Eucharystia – «wielka tajemnica wiary»”. *Zeszyty Formacji Katechetów* 77 (1): 19–29.
- Makowski Dawid. 2024. „*Lex orandi – lex credendi* in the Roman Liturgy: Using the Example of the 1965 Renewal of the Good Friday Universal Prayer”. *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 44 (1): 59–74.
- Migut Bogusław. 2010. „Misteryjna natura liturgii”. *Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne* 1: 159–183.
- Młynarczyk Adam. 2016. „Zarys historyczny obrzędu *Mandatum* i jego teologia w świetle dekretu Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów *In Missa in Cena Domini*”. *Veritati et Caritati* 7: 677–691.
- Myśków Józef. 1979. „Teksty prymacjalne w interpretacji współczesnych teologów prawosławnych”. *Collectanea Theologica* 49 (3): 23–50.
- Naumowicz Józef. 2000. „Wcielenie Boga i zbawienie człowieka. Złota reguła soteriologii patrystycznej”. *Warszawskie Studia Teologiczne* 13: 17–30.

- Nawrot Janusz. 2003. „Cnoty kardynalne i teologalne w Listach Powszechnych”. *Poznańskie Studia Teologiczne* 15: 63–89.
- Pastuszko Marian. 1999. „Odpusty (kanony 992–997)”. *Prawo Kanoniczne* 42 (3–4): 63–197.
- Piotrowski Stanisław. 2002. „Niebo – pełnia życia wiecznego”. *Studia Teologiczne* 20: 53–64.
- Pruszyński Konstanty J. 2000. „Eucharystia zadatkiem życia wiecznego”. *Studia Teologiczne* 18: 165–185.
- Przybyłowski Jan K. 2016. „Pokój jako misja Kościoła”. *Roczniki Teologiczne* 63 (6): 131–144.
- Ptak Robert. 2007. „Kościół w służbie Królestwa Bożego: trynitarny i eklezjologiczny wymiar zbawienia człowieka”. *Prawo Kanoniczne* 50 (1–2): 213–229.
- Rogowski Roman E. 1997. „Eucharystia buduje Kościół”. *Wrocławski Przegląd Teologiczny* 5 (1): 103–110.
- Rosik Seweryn. 1993. „«Nowy człowiek» w Chrystusie”. *Roczniki Teologiczne* 40 (3): 41–51.
- Rubinkiewicz Ryszard. 1995. „Zmartwychwstanie Chrystusa – zmartwychwstanie nasze”. *Roczniki Teologiczne* 42 (1): 85–93.
- Ruspi Walther. 2004. „Ewangelia jako potwierdzenie praw człowieka”. *Communio* 24 (3): 16–32.
- Skrzyniarz Ryszard. 2001. „Jubileusze w Kościele Katolickim (1300–2000)”. *Roczniki Teologiczne* 48 (4): 315–327.
- Szymik Jerzy. 2013. „«Ponieważ jeden jest chleb...»”. *Eucharystyczna eklezjologia J. Ratzingera/Benedykta XVI*. *Roczniki Teologii Dogmatycznej* 5: 75–94.
- Szypa Mariusz. 2016. „Nadzieja zbawienia w liturgii pogrzebu dzieci”. *Liturgia Sacra* 22 (2): 457–482.
- Świerzawski Wacław. 1980. „Jan Paweł II o liturgii”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 33 (6): 337–344.
- Tomasik Piotr. 2023. „Kościół jako lud Boży. Znaczenie obrazu i konieczne zastrzeżenia”. *Studia Katechetyczne* 19: 59–74.
- Trojanowski Bartosz. 2022. „Równość kobiety i mężczyzny w godności i prawie do sakramentów ze szczególnym uwzględnieniem święceń i małżeństwa”. *Polonia Sacra* 26 (3): 29–52.
- Tronina Antoni. 1980. „Symbolika światła w Nowym Testamencie”. *Częstochowskie Studia Teologiczne* 8: 129–134.
- Tyrawa Jan. 2000. „Kult eucharystyczny”. *Wrocławski Przegląd Teologiczny* 8 (2): 23–36.
- Witczyk Henryk. 2002. „Eucharystia – sakrament zbawienia dla wielu”. *Verbum Vitae* 1: 123–154.
- Witczyk Henryk. 2007. „Kapłańska misja ochrzczonych w świecie (Hbr 13,16; 10,22-25)”. *Verbum Vitae* 12: 101–120.
- Witczyk Henryk. 2018. „Wieczerza Pańska – «pamiątka» Chrystusowej męki, śmierci i zmartwychwstania jako ekspiacyjnej ofiary «za wielu» i ofiary Nowego Przymierza (1 Kor 11,23-27; Łk 22,19-20)”. *The Biblical Annals* 8 (4): 545–565.
- Włodarczyk Stanisław. 1997. „Chrystus Zbawiciel i Ewangelizator (Łk 4,1-44)”. *Częstochowskie Studia Teologiczne* 25: 13–23.

- Wójtowicz Henryk. 1986. „Nadzieja w postawie ludzkiej w świetle wypowiedzi Tertuliana”. *Vox Patrum* 6: 176–181.
- Zalewski Sławomir. 2004. „Spełnienie ludzkich pragnień według *Enarrationes in Psalmos* świętego Augustyna”. *Roczniki Teologiczne* 51 (5): 77–95.
- Zarębska Małgorzata. 2016. „Wiara, miłość, nadzieja. Nauka papieża Benedykta XVI wobec przeobrażeń społecznych współczesnego świata”. *Studia Humanistyczno-Społeczne* 15: 165–177.
- Zdybicka Zofia J. 1999. „Antropologiczny kontekst problematyki Boga w «Fides et ratio»”. *Człowiek w Kulturze* 12: 191–208.
- Żarkowski Andrzej. 2022. „Eucharystia jako centrum chrześcijańskiego życia w nauczaniu papieży: Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka”. *Symposium* 24 (2): 165–192.

DAWID MAKOWSKI, członek Komisji Liturgicznej Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej, student na Papieskim Instytucie Liturgicznym Świętego Anzelma w Rzymie, koordynator projektu „Z pasji do liturgii”.

E-mail: d.makowski472@gmail.com